

Агейкіна-Старченко Т. В.,
вчитель музики загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 29
«Гуманітарно-естетичний колегіум»
Вінницької міської ради,
кандидат педагогічних наук

ВИТОКИ СУЧАСНИХ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ЕЛЕМЕНТІВ НА УРОЦІ МУЗИКИ

У статті знаходять підтвердження думки К.Ушинського щодо критичного використання зарубіжного педагогічного досвіду (на прикладі сучасних музично-педагогічних систем Л.Брайніна, Л.Віноградова, Т.Боровик), розглянуто деякі аспекти їх використання на сучасному уроці музики.

Ключові слова: музично-педагогічна система, евризміка, релятивна сольмізація, елементарне музикування, хоровий спів, слухання музики.

«В школах всего образованного мира преподаются одни и те же предметы, однако каждый народ ищет и находит в этих всемирных учителях особенную пищу, сообразную его национальности».

К.Д.Ушинський

У статті «О народности в общественном воспитании» К.Ушинський, порівнюючи педагогічні системи Германії, Англії, Франції та Північно-американських штатів, доводить, що у кожного народу власна особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом в іншого виховних систем є неможливим. Разом з тим К.Ушинський вважав корисним критичного використання педагогічного досвіду інших народів [4].

Для сучасного вчителя, який працює над розвитком власної професійної майстерності завжди актуальними є питання щодо використання нових педагогічних ідей, сучасних методів та форм роботи на уроці музики. Слід зазначити, що це є одним з показників якості предметної компетентності вчителя мистецьких дисциплін. Вчитель музики, який відкритий будь якому

іншому досвіді, потрапляє у потік науково-методичної інформації, де йому буває важко зорієнтуватися у ньому. Вчитель часто захоплюється методичною системою того або іншого автора (народу) і використовує елементи методичної системи, не враховуючи її недоліків. Завдання вчителя полягає в досконалому вивченні музично-педагогічних систем ХХ та ХХІ століть та обґрунтованому використанні на уроках їх елементів.

Метою цієї статті є стислий аналіз основних аспектів музично-педагогічних систем ХХ століття, сучасних популярних систем та доцільність їх використання на сучасному уроці музики українського вчителя. Цікаво, що до цієї теми періодично зверталися автори програм з музики, за якими працювали і працюють українські педагоги – і О.Ростовський у 2000 [3], і О.Лобова у 2012 роках [2].

Музично-педагогічна система швейцарського педагога і композитора, «генія ритму» Еміля Жак-Далькроза (1865-1950) увінчалася створенням музично - педагогічної системи, особливістю якої стала евритміка (зв'язок музики з рухом), але його спроба розвинути у всіх учнів абсолютний слух і поставити на перше місце уроку сольфеджіо (хоч і з використанням рухів), перевероту в музичній педагогіці не здійснила, тому що його педагогічна практика виявляла певну обмеженість музично-ритмічного виховання. І виникає питання, чи доцільно за взірць обирати тільки цю педагогічну систему, чи тільки її окремі елементи?

Однобокою виявилась і музично-виховна концепція Золтана Кодая (1882-1967), видатного угорського композитора, фольклориста і педагога, незважаючи на те, що вона пронизана ідеями гуманізму і всебічного розвитку людини. Його релятивна сольмізація не змогла замінити переживання музики, хоча і забезпечила успішне оволодіння навичками хорового співу (головним завданням З.Кодай поставив виховання вміння співати по нотах і по слуху записувати мелодію). Навіть найвищий рівень хорової культури не забезпечує повноцінний музичний розвиток особистості, а вимога обов'язкового володіння усіма дітьми нотним письмом не забезпечує

розуміння смислу музики. Але ж головне завдання загальному зичного виховання – навчити розуміти, переживати і любити музику, стимулювати і спрямовувати творчу фантазію учнів.

Слова німецького композитора і педагога Карла Орфа (1895-1982) «Ким би не стала надалі дитина, завдання педагога – виховати в ній творче начало, творче мислення. В індустріальному світі людина інстинктивно хоче творити, і цьому слід допомогти. Проте прищеплені бажання і вміння творити виявлятимуться у будь-якій сфері майбутньої діяльності дитини» залишаються актуальними і в постіндустріальному суспільстві. На його думку, найкращим матеріалом для виховання дітей є дитячі лічилки, дражнили, приказки, скоромовки, заклички, колискові пісні, колядки, веснянки тощо. Народне мистецтво, пісню, танець К.Орф розглядав не лише як найкращі зразки для виконання і слухання, а й як музику для дитячого виконання на елементарному інструментарії.

І, нарешті, Дмитро Кабалевський (1904-1987) – «вінець» музичної педагогіки ХХ століття – це він привернув увагу до ролі слухання музики на уроці, де діти можуть навчатися по-справжньому чути її та роздумувати про неї. Він прагнув досягнення цілісності уроку музики, активізації музичного мислення, зв'язку музики з життям, акцентував увагу на трьох головних сферах музики – пісні, танці, марші. А поняття музичної грамоти Д.Кабалевський розумів значно ширше – як музичну грамотність (здатність сприймати музику як живе і образне мистецтво).

Авторів цих музично-педагогічних систем об'єднує те, що вони були видатними музикантами ХХ століття. Відмінність підходів у музичному вихованні полягає у виборі різних провідних видів музичної діяльності. У Е.Жак-Далькроза – це евризматика, у З.Кодая – релятивна сольмізація та хоровий спів, у К.Орфа – елементарне музикування, у Д.Кабалевського – мистецтво активного сприймання музики. Потрібно було ціле століття для того, щоб сучасний вчитель музики мав змогу поєднати у своїй роботі всі види музичної діяльності дітей на одному уроці (хоровий спів, вивчення

музичної грамоти, гра на музичних інструментах, ритмічні рухи під музику, слухання музики).

Слід окремо зупинитися на педагогічних досягненнях українських педагогів-музикантів, основоположників української музичної педагогіки –В. Верховинець, М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, які стояли у витоків національної цілісної системи виховання приділяли багато уваги українському фольклорному матеріалу. Їх розробки стали основою нової національної системи естетичного виховання, саме вони вважали за можливе використовувати в навчанні й вихованні не лише пісні традиційно дитячі, а й твори загальнонаціонального фольклору. І дотепер їх збірники та посібники можуть бути цікавими й потрібними вчителю музики – «Нотна грамота» М.Леонтовича, «Проліски» Я.Степового, «Методика шкільного співу», «Шкільний співаник» К.Стеценка, «Весняночка» В.Верховинця. На наш погляд, музична педагогіка українських авторів ще недостатньо введена в педагогічний обіг.

Сучасна музично-педагогічна система російсько-германського музиканта-педагога В.Б.Брайніна (1948) «Розвиток музичного інтелекту» - результат переосмислення ідей релятивної сольмізації Золтана Кодая, та Карла Орфа. Основною метою системи педагога є ранній розвиток випереджального (прогнозованого) музичного сприйняття у потенційного слухача серйозної музики. Окрім ручних знаків та назв ступенів ладу складами на уроках використовується «спектральна модель ладу» - авторське наглядне графічне зображення звуковисотних відносин, де наглядно відображено тяжіння нестійких ступенів до стійких. Як результат – формується декілька механізмів реагування на інтонацію – слуховий, вокально-артикуляційний, жестовий, зоровий (графічний, колірний). До речі, саме В.Брайнін винайшов для своїх уроків спеціальну «тональну лінійку», дошку з рухомими нотами – гудзиками.

Цікаві елементи пропонує російський професійний музикант, музичний педагог, психолог, автор унікальної системи музичного виховання дітей (від 0 до

18 років) та батьків Л. В. Виноградов. Його метод музичної освіти в системі розвивального навчання наслідує музично-педагогічну систему К. Орфа з його елементарним музикуванням на блокфлейтах, металофонах і немелодичних ударних інструментах.

Звернемось до ідей педагога-новатора Т. Боровик та її методики «від слова – до музики, від руху – до мислення». Тут є і ритміка, і мовні ігри, і перехідні форми від мови до співу. Якщо згадати музично-педагогічні концепції ХХ століття, то ці ідеї можна знайти і в Е. Жак - Далькроза, де головним засобом навчання є досягнення триєдності музики, слова і руху, і в К. Орфа з його ритмізованою мовою, проплескуванням ритмів дитячих віршиків. Особливу цікавість викликають пальчикові ігри Т. Боровик, складені нею у співавторстві з її студентами (вона науковий співробітник Національного інституту освіти (м. Мінськ). Вправи, пісні, завдання, які пропонує Т. Боровик, передбачають навчання з захопленням, а розваги зі смыслом. Запропоновані педагогом моделі – це ігрові варіанти для занять з дітьми, які мають психічні та фізичні відхилення (і це особливо вражає). Цілеспрямованість їх застосування може здійснювати коригуючий вплив, здатний попередити м'язові спазми і деформації, а також принести дітям велику радість. Особливістю всіх моделей є наявність у кожній з них тексту, який необхідно декламувати по-різному, дуже виразно, який вчить дітей чути і розуміти відтінки смислів, які виникають під час зміни динаміки, артикуляції, інтонації та ритму в мові. Поєднання інтонаційно-виразної мови з рухом допомагає вирішенню різних педагогічних завдань: розвиває точність і координацію, інтонаційний слух, почуття ритму, фантазію і мислення. У своїх іграх педагог використовує російський та білоруський текст. Для створення українського варіанту пальчикових ігор ми вважаємо доцільним звернутися до українського фольклору, а не перекладати російські тексти українською мовою.

Для чого ж так ретельно вивчати існуючі музично-педагогічні концепції сучасному вчителю музики? Як розібратися вчителю, який тільки-но починає працювати, коли «очі розбігаються» від кількості методичних

знахідок видатних педагогів-музикантів? Необхідно, насамперед, орієнтуватися на кінцеву мету виховання, не випускати її з уваги, незалежно від методів, які використовує вчитель на уроці. і у своїй педагогічній діяльності, зберігати рівновагу між усіма видами музичної діяльності учнів на уроці. Типовою помилкою молодого вчителя є спонтанне, несистематичне, непослідовне і необґрунтоване використання деяких цікавих методик тільки заради єдиної мети – «прикрасити» урок, особливо, створити зовнішній ефект, особливо якщо на ньому присутні інші вчителі або адміністрація.

Актуальними звучать слова С.Гончаренка, ніби продовження думок К.Ушинського щодо впровадження будь-яких форм та методів педагогічної діяльності «кожна педагогічна теорія, кожний метод чи форма діяльності мають свої переваги й обмеження. Дуже бажано вчителю знати (уміти виділяти) як ці переваги, так і обмеження. Адже з часом обмеження методу, форми навчання чи виховання можуть перетворитися в недоліки у вигляді закостенілості, стереотипності, скутості та авторитарності тощо. Вчитель це повинен розуміти і у своїй діяльності вчасно вносити корективи в змісти методів та форм навчання і виховання» [1,с.5].

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що межі статті не дають можливості детально охарактеризувати музично-педагогічні системи, елементи яких сучасний вчитель може використовувати на уроці музики. Ми намагались висвітлити тільки основні ідеї кожного автора, які, на наш погляд, допоможуть вчителю зорієнтуватися серед численних методичних знахідок – як зарубіжних, так і національних, і знайти ті, які стануть корисними у його педагогічній діяльності.

Джерела:

1. Гончаренко С., Кушнір В., Кушнір Г. Основи методологічних знань вчителя // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. - Вип.71 - С. 3-6.

2. Лобова О. Розвиток зарубіжної музичної педагогіки у ХХ столітті /О.В. Лобова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. - №6. - С.78-86.

3. Ростовський О. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. – 2-е вид., оновл. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2000. – 216 с.

4. Ушинский К. О народности в общественном воспитании // Ушинский К.Д. Собр. соч. в 11 томах.Т.2 – М.-Л. Изд-во Акад.пед.наук РСФСР, 1948. – С.69-166.

В статье находят подтверждения мысли К.Ушинского о критическом использовании зарубежного педагогического опыта (на примере современных музыкально-педагогических систем Л.Брайнина, Л.Виноградова, Т.Боровик), рассмотрены аспекты их использования на современном уроке музыки.

Ключевые слова: *музыкально-педагогическая система, эвритмика, релятивная сольмизация, элементарное музицирование, хоровое пение, слушание музыки.*

In this paper are confirmed K.Ushynskoho thoughts on the critical use of pedagogical experience of other nations as (an example of modern music-education system L.Braynina, L.Vinogradova, T.Borovyk), discusses some aspects of their use in today's music lessons.

Keywords : *musical and educational system, evrytmika, relational Solmization, basic music-making, choral singing, listening to music.*